

Dorota Kruk
(Uniwersytet Warszawski,
e-mail: dorota.kruk@uw.edu.pl)

O WŁAŚCIWOŚCIACH SKŁADNIOWO-SEMANTYCZNYCH ZASOWNIKÓW ZAPRZEPAŚCIĆ I PRZEPAŚĆ

W artykule spróbuję omówić właściwości składniowo-semantyczne dwóch czasowników wywodzących się z tego samego źródłosłowu,¹ tj. czasownika *zaprzepaścić* (*zaprzepaszcząć*), pierwszy raz odnotowanego w II połowie XIX wieku w tzw. *Słowniku wileńskim* [1861], oraz czasownika *przepaść* (*przepadać*), rejestrowanego przez najstarsze słowniki, np. *Thesaurus...* Grzegorza Knapiusza [1643–1644].² Wspomniane czasowniki chciałabym pokazać na tle analizowanych wcześniej przeze mnie wyrażen *stracić* i *zmarować* [Kruk 2016; 2017], za pomocą których są one definiowane we współczesnych słownikach [por. USJP, ISJP].

Czasownik *zaprzepaścić*, w XIX wieku definiowany przez rzeczownik *przepaść* [*Słownik wileński* 1861], czyli zgodnie z jego znaczeniem strukturalnym, zestawiany jest współcześnie z czasownikiem *zmarować* [USJP, ISJP]. Przy czasowniku *przepaść* natomiast leksykografowie odwołują się w pierwszej kolejności do straty [USJP, ISJP, WSJP].

Przedmiotem opisu będą czasowniki dokonane ze względu na przyjęte przeze mnie założenie, że są to wyrażenia o mniejszej złożoności semantycznej niż formy niedokonane [Bogusławski 2001, 71], które wzbogacone są o informację modalną [Bogusławski 2015, 151].³

---

¹ Czasownik *zaprzepaścić* jest prawdopodobnie formacją odrzeczownikową. Wskazuje na to fakt, że pierwsze słowniki odnotowujące ten kształt definiują go za pomocą rzeczownika *przepaść* [por. *Słownik wileński* 1861], który pochodzi od czasownika *przepaść* (*przepadać*). Stanowi kontynuację prasłowiańskiego przedrostkowego czasownika **pro-pasti / *per-pasti* ‘przepaść’, a ten od czasownika **pasti* ‘paść, upaść’ opartego na pie. **ped-* ‘paść’ [Boryś 2010, 417, 492].

² W słowniku tym odnotowano również wyrażenie *przepadek*, dziś funkcjonujące już tylko jako termin prawny w znaczeniu ‘strata’.

³ W związku z tym w definicji używać będę czasowników [ktoś] *zrobił* [coś] oraz *stało się* [coś]. Formy niedokonane wymagałyby wprowadzenia informacji o możliwości lub niemożliwości wystąpienia stanu rzeczy opisywanego przez czasownik dokonany.

1. KSZTAŁT ANALIZOWANYCH JEDNOSTEK

Zanim przejdę do analizy właściwości semantycznych oraz omówienia definicji słownikowych tych wyrażen, spróbuję wskazać jednostki języka, które będą mnie interesowały i które będą charakteryzować. Uznaję, że czasownik wraz z miejscami walencyjnymi tworzy jednostkę języka,⁴ której (jako całości) przyporządkowane jest konkretne znaczenie (w większości wypadków jedno, a nie kilka), a ograniczenia selekcyjne nałożone na poszczególne pozycje (szczególnie jeśli chodzi o klasy wyrażen, które mogą je realizować) wynikają z jej właściwości semantycznych [por. m.in. Bogusławski 1976; Grochowski 1981; Danielewiczowa 2011]. Aby zatem wśród powierzchniowych schematów składniowych wyabstrahowanych ze zdań⁵ wskazać jednostki o konkretnym kształcie, potrzebne są choćby bardzo ogólne (wstępne) hipotezy co do znaczenia tych wyrażen.⁶

1.1. Ile jednostek języka reprezentuje kształt *zaprzepaścić*

Zacznę od czasownika *zaprzepaścić*, który pojawia się w następujących kontekstach [NKJP]:

- (1) Martyna miała swoje szanse, ale zaprzepaściła je przez brak zdecydowania i własne błędy.

---

⁴ Por.: „Wyrażenie *wymienił* rozumiane w normalny sposób nie różni się niczym od wyrażenia *Ktoś wymienił z kimś innym coś na coś innego (...)* nie można mieć czasownika *wymienić* takiego, jakim on jest, bez któregokolwiek z czterech jego „miejsc”. Jeżeli więc stosuje się symbole zmiennych na miejscu możliwych argumentów relacji, to nie czyni się tego dla oznaczenia jakichś tajemniczych odrębnych wielkości semantycznych (takich nie ma w języku), lecz po to, by wyspecyfikować ważne własności predykatu (które po części ten predykat stanowią (...))” [Bogusławski 1973, 50].

⁵ Jedyną bowiem drogą do prawidłowego odtworzenia kształtu jednostki języka oraz ustalenia jej znaczenia jest analiza zdań, w których dane wyrażenie zostało użyte; por.: „Przez zdanie jedynie objawiamy nasze myśli. W zdaniu też częstokroć wyraz dany otrzymuje dopiero ostateczne swoje znaczenie” [Małecki 1879, 345]; „Semantyka *stricte* leksykalna jest czystą fikcją. W centrum uwagi badaczy znaczenia sytuuje się zdanie, analiza semantyczna jest zawsze analizą zdań, w których aktualizuje się dane znaczenie” [Danielewiczowa 2010, 105].

⁶ Bez wstępnych (opartych na intuicji językowej) hipotez dotyczących znaczenia nie jesteśmy też w stanie orzec, czy mamy do czynienia z tekstem wypowiedzianym *na serio*. Wypowiedzi zatem, które są dla nas materiałem, z którego wyciągamy wnioski o znaczeniu, muszą być wcześniej przez nas ocenione jako realizacje danej jednostki (a nie jako takie, w których mamy do czynienia z operacjami na tych jednostkach), czyli „wypowiedzi będące układami jednostek realizującymi z góry przewidziane dla poszczególnych jednostek możliwości” [Bogusławski 1978, 17].

- (2) Scenarzystka zaprzepaściła wielki potencjał humorystyczny i edukacyjny historyjek.
- (3) Zrozumiała, że zaprzepaściła swój talent.
- (4) Właśnie Girolamo będzie tym moim przodkiem, któremu w rozgrywce z Garibaldim zabraknie politycznego nosa i zaprzepaści rodzinne finanse.
- (5) W jednej sekundzie Gołota zaprzepaścił całą swoją pracę i miliony, tak, miliony dolarów.

Z powyższych użyć da się wyabstrahować strukturę o kształcie [ktoś_i] *zaprzepaścił* [coś_j]. Mamy zatem do czynienia z dwuargumentowym pre-dykatem z wymaganiem mianownika (argument lewostronny) i biernika (argument prawostronny). Pozycję mianownikową mogą tu realizować argumenty przedmiotowe redukowalne do wyrażenia elementarnego (nie-definiowalnego) *ktoś* – nazwy osobowe i nazwy własne lub wyrażenia (formalnie) sprowadzalne do wyrażenia *coś*, ale odsyłające do osobowego sprawcy, np.:

- (6) Sejm zaprzepaścił szansę jednoczesnej poprawy sytuacji budżetu i przyspieszenia rozwoju giełdy.
- (7) Legia zaprzepaściła okazję w pierwszym pojedynku.
- (8) Rząd zaprzepaścił szansę pozostania bezstronnym w trakcie tworzenia tej ustawy.

W korpusie (NKJP) odnaleźć można i takie wypowiedzi, które opierają się na strukturze [coś_j] *zaprzepaściło* [coś_j], a wyrażenia w pozycji lewostronnej nie da się bezpośrednio odnieść do agensa. Struktura ta nie może być sprowadzalna do [ktoś_i] *zaprzepaścił* [coś_j], choć jest wtórna wobec niej. Chodzi o takie wypowiedzi jak:

- (9) Rychła śmierć zaprzepaściła jednak te ambitne plany.
- (10) Cały ten dorobek zaprzepaściła pierwsza wojna światowa.
- (11) Kłopoty finansowe zaprzepaściły szansę awansu do ekstrakligi.

Wypowiedzi tego typu są nieliczne w stosunku do pozostałych rejestrowanych w korpusie i ze względu na agentywny (zakładający świadomego⁷ sprawcę) charakter czasownika *zaprzepaścić* ich poprawność może budzić wątpliwości. Przyjmuje, że konteksty wskazanego typu są wynikiem operacji, którą opisała Izabela Duraj-Nowosielska [2007] jako operację kauzatywizacji. W moim artykule charakteryzować będę jednostkę agentywną [ktoś_i] *zaprzepaścił* [coś_j].

⁷ „(...) «świadomość, że Fa» obejmuje wiedzę, że Fa, ale się do niej nie ogranicza: należy do niej także «mówienie, że Fa» (w sensie mentalnym)” [Bogusławski 1988, 58].

1.2. Ile jednostek języka reprezentuje kształt *przepaść*?

Wypowiedzi z czasownikiem *przepaść* wydają się dużo bardziej kłopotliwe pod względem poprawnej segmentacji. Przyjrzyjmy się następującym użyciom:

- (12) Przepadło ci honorarium.
- (13) No trudno, przepadło. Już nic na to nie poradzisz.
- (14) Kilka wybitnych talentów na tych torach przepadło.
- (15) Wielu faworytów przepadło już w tegorocznym Wimbledonie.
- (16) Akurat wybuchła wojna i stypendium przepadło.
- (17) Marek przepadł w Rosji.
- (18) W głosowaniu przepadło wiele ustaw.
- (19) Mój drogi, przepadłeś!

Z przytoczonych wypowiedzi można wyodrębnić różne schematy:⁸ [komoś] *przepadło* [coś], [coś] *przepadło* [gdzieś], [ktoś] *przepadł* [gdzieś], [ktoś] *przepadł w* [czymś], [ktoś] *przepadł*, [coś] *przepadło*, [coś] *przepadło w* [czymś]. Znajdziemy tu również samodzielne wypowiedzi, które są rodzajem komentarza – *Przepadłeś!* / *(Wszystko) przepadło!*

Zacznę od struktur, które wydają się realizować te same jednostki języka – [ktoś] *przepadł* [gdzieś] i [ktoś] *przepadł w* [czymś] oraz [coś] *przepadło* [gdzieś] i [coś] *przepadło w* [czymś]. Uważam jednak, że mimo że obydwie prawostronne pozycje [gdzieś] i [w czymś] mogą mieć charakter lokatywny, to zachodzi między nimi różnica znaczeniowa. Za odrębną jednostkę uznałabym tu [ktoś_i / coś_j] *przepadł / przepadło* [w czymś_k], którą realizują takie wypowiedzi jak (15) i (18) oraz:

- (20) Wielu byłych ministrów przepadło ostatecznie w niedzielnych wyborach.
- (21) Już w eliminacjach przepadło wielu muzyków.

Znaczenie tej jednostki można roboczo przybliżyć jako ‘nie przejść jakiegos etapu’ – czy to konkursu, czy głosowania. Jest to zatem jednostka, w której znaczeniu można odnaleźć presuponowaną informację o tym, że ktoś wziął udział w czymś (a następnie przepadł w czymś). Mamy tu zatem do czynienia z „dziedziczeniem” miejsca walencyjnego [w czymś] [por. Apresjan 1980, 161]. Schemat natomiast [ktoś / coś] *przepadł / przepadło* [gdzieś] nie odzwierciedla jednostki, lecz konstrukcję, w której pozycja [gdzieś] pełni funkcję związaną z aktualizacją wypowiedzi i nie jest wymagana przez czasownik [por. Chojak, Zaron 2005]. Realizuje ona jednostkę [ktoś_i / coś_j] *przepadł / przepadło*, czyli ‘nie można kogoś lub czegoś odnaleźć’. Z tego względu mówiący nie może jej użyć w odniesieniu do samego siebie, por.:

⁸ Nie biorę pod uwagę wypowiedzi typu *Przepadam za lodami. Nie przepadam za Markiem*. Realizują one bowiem odrębną jednostkę języka, co również przejawia się w różnicach formalnych – aspekt niedokonany jest tu klasyfikujący.

- (22) Przepadłam w Chinach.
 (23) I wtedy przepadłam bez wieści.

Nie są to jednak wypowiedzi sprzeczne, lecz nieprzystające do naszej wiedzy o świecie. Mówiący może w odniesieniu do siebie użyć tych, które stanowią rodzaj komentarza, por.:

- (24) No to przepadłam! / No to przepadaś!
 (25) Już przepadliśmy. / Już przepadliście.

Różnicę między jednostkami [ktoś_i / coś_j] *przepadł* / *przepadło* [w czymś_k] oraz [ktoś_i / coś_j] *przepadł* / *przepadło* zauważymy, kiedy spróbujemy przekształcić wypowiedzi, które stanowią ich realizację, por.:

- (26) Marek przepadł. Gdzie? W Australii.
 (27) Marek przepadł. Gdzie? [?]W konkursie.

W przykładzie (27) mamy do czynienia z niespójnością. O tym zaś, że należy uznać wyrażenie użyte w tym przykładzie za jednostkę o kształcie [ktoś_i / coś_j] *przepadł* / *przepadło*, w której w pozycji argumentu (jedynie przedmiotowego) mogą znaleźć się zarówno wyrażenia redukowalne do *ktoś*, jak i *coś*, świadczy możliwość wystąpienia ich w koniunkcji, por.:

- (28) Marta i walizki przepadły na lotnisku.⁹

Pozostaje jeszcze kwestia czasownika *przepaść*, który otwiera pozycję dla wyrażenia redukowalnego jedynie do *coś*, jak w przykładzie (16), a także:

- (29) Przepadło już kilka dni procesu.
 (30) Zrobi wszystko, żeby hospicjum nie przepadło.
 (31) Dobre usposobienie pani Barbary przepadło, a wszystko dookoła wydawało jej się znów obce.
 (32) Przepadło mieszkanie spółdzielcze córki i jej męża.

Wszystkie te przykłady różnią się od przykładów (24) i (25) tym, że nie chodzi w nich o przekazanie informacji o tym, że ktoś nie wie, gdzie znajduje się ktoś lub coś. I to ta jednostka ([coś_j] *przepadło*) zestawiana jest w opracowaniach leksykograficznych ze *stracić*.

Na koniec pozostaje jeszcze do rozstrzygnięcia kwestia tego, czy istnieje jednostka o kształcie *przepadło* [coś] [komuś]. Myślę, że mamy tu do czynienia z podobną sytuacją jak przy czasowniku *zmarnować*, o którym pisałam wcześniej [Kruk 2017], por.:

⁹ Zdanie *Marta i walizki przepadły na lotnisku* nie brzmi fortunnie. Nie jest to jednak kwestia wieloznaczności tej jednostki – wiąże się z koniunkcją wyrażenia osobowego (ktoś) z rzeczowym (coś), por. to, co mówi na ten temat G. Frege: „Słowo «i» zawsze wskazuje, że dwie rzeczy są w jakiś sposób sprowadzalne do wspólnego mianownika” [cyt. za: Wierzbicka 1969, 118].

(33) Marek zmarnował mi mnóstwo czasu.

Fraza celownikowa nie jest tu wymagana przez czasownik – wprowadza *quasi-adresata* nawet przy czasownikach nieoznaczających działań.¹⁰ Dotyczy to również innych predykatów, por.:

(34) Zniknął mi płaszcz.

(35) Umarła mu żona.

(36) Marii zachorował syn.¹¹

W tym artykule interesować mnie będą dwie jednostki języka: dwumiejscowa o kształcie [ktoś_i; M.] *zaprzepaścił* [coś_i; B.] oraz jednomiejscowa [coś_i; M.] *przepadło*, której realizacji pokazują przykłady (16) oraz (29)–(32), przy czym wyrażenie *zaprzepaścić* dopuszcza w pozycji mianownikowej jedynie wyrażenia redukowalne do *ktoś* oraz ogranicza je do nazw osobowych (lub wskazujących na osobowego sprawcę), por.:

(37) *Mój pies zaprzepaścił szansę na spacer.

Pozycja biernikowa przy *zaprzepaścić* oraz mianownikowa przy *przepaść* mogą być realizowane jedynie przez wyrażenia sprowadzalne do *coś*. Mogą to być zarówno argumenty przedmiotowe, np. *majątek*, *finanse*, jak i nieprzedmiotowe, które trudno scharakteryzować inaczej niż przez wyliczenie, por. *szansa*, *spuścizna* [czyjaś], *okazja*, [czyjś] *dorobek*, *kapitał* [jakiś (np. *moralny*)], [czyjeś] *doświadczenia*. Część z tych połączeń wydaje się na granicy akceptowalności, zostały jednak odnotowane w korpusie (NKJP).

2. WSPÓLCZESNE SŁOWNIKOWE DEFINICJE PRZEPAŚĆ I ZAPRZEPAŚCIĆ

We współczesnych słownikach języka polskiego (USJP, ISJP, WSJP¹²) omawiane wyrażenia są opisywane bardzo obszernie. W jednym artykule hasłowym podane są definicje różnych jednostek języka reprezentowanych przez kształty *zaprzepaścić* i *przepaść*. Omówię tylko te, które charakteryzują wyodrębnione przeze mnie jednostki.

¹⁰ Jak pisze Z. Topolińska: „(...) datiw, niegdyś często w roli celu, dziś praktycznie jedynie w roli adresata, beneficjenta akcji” [Topolińska 2017, 12].

¹¹ Jak pisałam w artykule [Kruk 2017, 319], fraza celownikowa w większości podobnych wypadków da się zamienić na zaimek dzierżawczy (zwłaszcza przy argumentach przedmiotowych), por. *Zachorował mi syn* vs. *Zachorował mój syn*.

¹² W WSJP nie ma jeszcze definicji czasownika *zaprzepaścić*.

Ponieważ autorzy haseł w USJP i ISJP w zbliżony sposób charakteryzują czasownik *zaprzepaścić*, przy tym czasownikowi przytaczam definicje z jednego tylko słownika:

ZAPRZEPASZCIEĆ (ZAPRZEPASZCZAĆ)

Inny słownik języka polskiego [2000, 1262]:

1. Jeśli zaprzepaściliśmy coś, np. jakąś okazję, talent lub ideę, to nie wykorzystaliśmy tego należycie. (= zmarnować, strwonić) *Boję się zaprzepaszczenia wysiłku tylu ludzi.*
2. Jeśli zaprzepaściliśmy jakieś dobra materialne, np. pieniądze, to doprowadziliśmy do ich utraty lub zniszczenia. (= zmarnować) *Lekko-myślnie zaprzepaszcza przypadłą mu po ojcu spuściznę. (...)*

PRZEPASZCIEĆ (PRZEPADAĆ)

Inny słownik języka polskiego [2000, 322]:

- (...) 3. Jeśli przepadły komuś dobra materialne, to ta osoba je utraciła. *Przepadnie wam ten domek z ogółem.*
4. Jeśli przepadły komuś jakieś sprawy lub przedsięwzięcia, to nie doszły do skutku lub zostały zmarnowane. *Przepadła praca tylu lat.*

Uniwersalny słownik języka polskiego [2008, 710]:

- (...) 2. «o dobrach materialnych: zmarnować się (marnować się), zwykle wskutek niewykorzystania lub wskutek działania jakichś czynników» *Cały nasz majątek przepadł w czasie wojny.*
3. «o sprawach, przedsięwzięciach itp.: nie udać się (nie udawać się), nie dojść (nie dochodzić) do skutku, nie zostać zrealizowanym (nie być realizowanym)» *Rodzicom przepadła atrakcyjna wycieczka. (...)*

Inny słownik języka polskiego przy formułowaniu definicji wyrażenia *przepaść* wprowadza przy czasowniku frazę celownikową. Narzuca zatem interpretację tego czasownika jako predykatu dwuargumentowego. Jak jednak pisałam wcześniej, uważam, że fraza celownikowa przy czasowniku *przepaść* nie jest konotowana (pojawia się jako wynik operacji – wprowadzając *quasi-adresata*). Mimo że nie uwzględniono tego w słownikach, celownik pojawia się w takiej funkcji również przy czasowniku *zaprzepaścić*, choć dużo rzadziej, por. przykłady z NKJP:

(38) Szkoła zaprzepaściła nam szansę na studia – twierdzą jednak uczniowie.

(39) Niestety nieodpowiedzialna postawa Pawła zaprzepaściła nam 8 miesięcy przygotowań.

(40) Ważne, by nasi politycy i urzędnicy nie zaprzepaścili nam tej szansy.

Zarówno przy *zaprzepaścić*, jak i *przepaść* autorzy haseł rozróżniają znaczenia ze względu na realizację drugiej (prawostronnej) pozycji. Charakteryzują te jednostki zatem jako wyrażenia polisemiczne. Choć ogra-

niczenia selekcyjne nakładane na poszczególne pozycje wynikają ze znaczenia jednostki, to moim zdaniem taki stopień szczegółowości nie jest w tym wypadku wskazany i należałoby poszukać inwariantu znaczeniowego, zwłaszcza że wyrażenia z dwu wydzielonych przez słowniki grup mogą wystąpić w koniunkcji bez zagrożenia niespójnością, por.:

(41) Przepadły wszystkie oszczędności i szansa na lepszą emeryturę.

3. WŁAŚCIWOŚCI SEMANTYCZNE JEDNOSTEK [KTOŚ_i] ZAPRZEPAŚCIŁ [COŚ_j] I [COŚ_i] PRZEPADŁO

Jak widać, w przytoczonych definicjach słownikowych omawiane leksemy są definiowane za pomocą wyrażen *stracić* i *zmarnować*. Jako że uznawane są za wyrażenia bliskoznaczne, a nawet synonimy, ich definicje są niemal identyczne. Pomijając w tym miejscu kwestie związane z rozwiązaniami metodologicznymi, na które zdecydowali się autorzy haseł, dotyczącymi kształtu definicji (szczególnie stopnia złożoności i zagrożenia błędnym kołem, o czym pisano już wielokrotnie), można uznać, że takie zestawienie jest zgodne z intuicją o tyle, że w strukturze semantycznej czasownika *zaprzepaścić*, podobnie jak w *zmarnować*, zawarta jest informacja o działaniu. Czasownik *przepaść* natomiast nie jest czasownikiem agentywnym (w swojej strukturze semantycznej nie zawiera pojęcia 'zrobić'), bliższy jest zatem czasownikowi *stracić*, który również nie implikuje robienia.¹³

3.1. [ktoś_i] zaprzepaścił [coś_j]

Właściwości semantyczne czasownika *zaprzepaścić* odzwierciedla jego model konotacyjny – czasownik ten bowiem otwiera miejsce dla agensa. Składnikiem definicyjnym jest tu pojęcie 'zrobić', jak również informacja o tym, że działanie to spowodowało określony stan, por.:

(42) *Marek zaprzepaścił szansę na awans, ale to nieprawda, że Marek zrobił coś, co spowodowało, że nie ma szansy na awans.

Podobnie jak przy czasowniku *zmarnować* nie jest tu przesądzone, kogo dotyczy skutek tego działania. Może dotyczyć zarówno działającego, jak i innej osoby, por.:

(43) Marek zaprzepaścił odziedziczony majątek.

(44) Przez swoje nieodpowiedzialne zachowanie Marek zaprzepaścił twoją szansę na awans.

¹³ Oczywiście, nie tylko informacja o działaniu lub jego braku pozwala je ze sobą zestawiać.

Czasownik *zaprzepaścić* wykazuje podobieństwo do *zmarnować* również w tym, że zawiera w strukturze znaczeniowej ocenę. Pojawia się ona na dwóch poziomach. Po pierwsze, czasownik ten implikuje pozytywną ocenę tego, co zostało zaprzepaszczone, por.:

- (45) *Gołota w sekundę zaprzepaścił swoją pracę, ale to nieprawda, że jego praca była dobra.

Po drugie, samo działanie jest przez mówiącego oceniane negatywnie (właśnie ze względu na pozytywną ocenę „rzeczy” zaprzepaszczonej), por.:

- (46) * Na szczęście Gołota zaprzepaścił swoją pracę.

Jest tu, moim zdaniem, również informacja o nieodwracalności sytuacji. Kiedy słyszymy, że ktoś coś zaprzepaścił, wiemy, że jest to nie do odzyskania, por.:

- (48) *Marek zaprzepaścił szansę na awans, ale ma jeszcze szansę na awans.
 (49) *Marek zaprzepaścił rodzinny majątek, ale to nieprawda, że nie może mieć z powrotem rodzinnego majątku.

Na podstawie tej wstępnej analizy proponuję następującą (roboczą) eksplikację:

[ktoś_i] *zaprzepaścił* [coś_j].

P: 'ktoś_i miał coś_j, co było dobre'.

A: 'ktoś_i zrobił coś_k, co spowodowało, że ktoś_i od pewnego momentu nie ma czegoś_j i to źle, że ktoś_i zrobił coś_k'.

W powyższej eksplikacji w presupozycji, oznaczonej w zapisie jako *P*, wprowadziłam informację, że ktoś miał coś.¹⁴ To bowiem, co orzekane jest tu o temacie nadrzędnym (a jest nim osoba, którą oznacza wyrażenie *ktoś*) nie podlega negacji, por.:

- (50) *Marek zaprzepaścił szansę na awans, ale to nieprawda, że miał szansę na awans.
 (51) *Marek nie zaprzepaścił szansy na awans, ale to nieprawda, że miał szansę na awans.

Wątpliwości dotyczące wprowadzenia tego składnika do definicji pojawić się mogą przy takich przykładach, jak:

- (52) Marek zaprzepaścił cały nasz wysiłek.
 (53) Marek zaprzepaścił pracę, którą włożył w przygotowania do zawodów.

¹⁴ Obecność tego składnika zasugerowała mi prof. Jolanta Chojak.

Wydaje się jednak, że prawostronną pozycję przy czasowniku *zaprzepaścić* mogą realizować wyrażenia nazywające to, o czym gotowi jesteśmy powiedzieć „nasze”, por. *zaprzepaścił nasz wysiłek, zaprzepaścił swoją pracę*.

3.2. [coś_i] *przepadło*

Jeśli chodzi o czasownik *przepaść*, to tak jak już powiedziałam, nie ma w nim informacji o działaniu ani o tym, że ktoś się przyczynił do tego, co się stało (w tym podobny jest do czasownika *stracić*). Dlatego wprowadzenie przyczyny do definicji, jak to zrobiono we współczesnych opracowaniach leksykograficznych, wydaje się mylące. Nie jest to bowiem cecha definicyjna tego wyrażenia, lecz dodatkowa informacja.

Nie ma tu, jak to było w wypadku *stracić*, ani informacji o tym, że ktoś coś miał (w *stracić* jest ona w presupozycji), ani o tym, że przestał mieć. Przez to, że jest to czasownik jednomiejscowy tematem nadrzędnym jest obiekt, z którym coś się stało.

W przeciwieństwie do czasownika *zaprzepaścić* struktura znaczeniowa jednostki [coś_i] *przepadło* nie zawiera pozytywnej oceny tego, co *przepadło*, ani negatywnej oceny tego, co się stało, por.:

(50) Panicznie boję się dentysty. Na szczęście w tym tygodniu moja wizyta *przepadła*.

W strukturze semantycznej tej jednostki jest dużo mniej składników, niż na to wskazuje opis słownikowy. Dodatkowe informacje są wydobyte przez słowniki, podobnie jak przy *zaprzepaścić*, z powodu konkretnych realizacji pozycji biernikowej (por. ‘coś się nie odbędzie (wycieczka), nie dojdzie do skutku (wizyta), zostało utracone (szansa, majątek) lub zniszczone (majątek)'). Informacją natomiast, którą niesie ten czasownik, jest ta o niemożliwości zrobienia czegoś z czymś. Myślę, że mimo braku w strukturze powierzchniowej pozycji dla argumentu osobowego, informacja, iż to *ktoś* (osobowy) nie może nic zrobić, jest składnikiem znaczenia.¹⁵

W związku z tym proponuję (roboczą) eksplikację:
[coś_i] *przepadło*:

‘z czymś_i stało się coś_j
i od pewnego momentu ktoś_k nie może z czymś_i nic zrobić’.

¹⁵ Miejsca walencyjne, będące częścią jednostki języka, są implikowane przez jej znaczenie [por. Apresjan 1980, 158]. Nie wszystkie jednak składniki znaczenia pojawiają się w strukturze powierzchniowej jako argumenty. Myślę, że w wypadku jednostki [coś_i] *przepadło* mamy do czynienia z taką właśnie sytuacją.

* * *

Spośród dwóch omówionych przeze mnie jednostek czasownik *zaprzepaścić* odznacza się dużo większą złożonością semantyczną niż czasownik *przepaść*. Wiąże się to zapewne także z tym, że *zaprzepaścić* jest niebezpośrednim derywatem od czasownika *przepaść* (większa złożoność strukturalna idzie zatem w parze z większą złożonością semantyczną). Nie są one synonimami (w węższym rozumieniu tego terminu) [por. Bednarek, Grochowski 1993; Apresjan 1980] do *zmarnować* i *stracić*, choć pewnie każdy użytkownik polszczyzny wyczuwa między nimi podobieństwo, szczególnie podobieństwo kontekstowe. Uznać je należy za wyrażenia pokrewne.

Bibliografia

- J. Apresjan, 1980, *Semantyka leksykalna: synonimiczne środki języka*, Warszawa.
- A. Bednarek, M. Grochowski, 1993, *Zadania z semantyki językoznawczej*, Toruń.
- A. Bogusławski, 1976, *O zasadach rejestracji jednostek języka*, „Poradnik Językowy” z. 8, 356–364.
- A. Bogusławski, 1978, *Jednostki języka a produkty językowe. Problem tzw. orzeczeń peryfrastycznych* [w:] M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Warszawa, 15–30.
- A. Bogusławski, 1988, *Język w słowniku: desiderata semantyczne do wielkiego słownika polszczyzny*, Wrocław [etc.].
- A. Bogusławski, 2001, *Pary czy wieloczłonny aspektowe?*, „Prace Filologiczne” XLVI, 69–78.
- A. Bogusławski, 2015 [reprint wyd. 2004], *Aspekt i negacja*, Warszawa.
- W. Boryś, 2010, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- J. Chojak, Z. Zaron, 2005, *Wyznaczniki aktualizacji zdarzenia*, „Polonica” XXIV–XXV, 33–44.
- M. Danielewiczowa, 2010, *Czego brak w słownikowych opisach znaczenia? Semantyka – leksykografii*, „Prace Filologiczne” LVIII, 97–109.
- M. Danielewiczowa, 2011, *Wieloznaczność – skaza na języku czy na jego opisie?* [w:] M. Bańko, D. Kopcińska (red.), *Różne formy, różne treści*, Warszawa, s. 37–47.
- I. Duraj-Nowosielska, 2007, *Robić coś i coś powodować. Opozycja agentywności i kauzatywności w języku polskim*, Warszawa.
- M. Grochowski, 1981, *O wyróżnianiu jednostek opisu semantyki leksykalnej*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity. Řada jazykovědná”, A 29, 31–37.
- ISJP: M. Bańko (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- G. Knapisz, 1643–1644, *Thesaurus polono-latino-graecus seu promptuarium lingua Latinae et Graecae...*, wyd. 2, Kraków.
- D. Kruk, 2016, *Czasownik stracić i jego właściwości. Analiza semantyczno-składniowa*, „Linguistica Copernicana” 13, 159–171.

- D. Kruk, 2017, *Czy czasowniki stracić, zmarnować, roztrwonić i przepuścić są wyrażeniami synonimicznymi?*, „Prace Filologiczne” LXX, 317–330.
- A. Małecki, 1879, *Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego*, t. II, Lwów.
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego, on-line: nkjp.pl
- Z. Topolińska, 2017, *Przymyki – ich miejsce w opisie gramatycznym*, „LingVaria” 2(24), 9–15.
- USJP: S. Dubisz (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- A. Wierzbicka, 1969, *Dociekania semantyczne*, Warszawa.
- WSJP: P. Żmigrodzki (red.), 2007, *Wielki słownik języka polskiego*, on-line: wsjp.pl
- A. Zdanowicz i in., 1861, *Słownik języka polskiego (Słownik wileński)*, Wilno.

***On syntactic and semantic properties
of the verbs zaprzepaścić (to squander) and przepaść (to be lost)***

Summary

This paper contains a semantic and syntactic analysis of two verbal language units identified by the author and represented by the forms *zaprzepaścić* (*to squander*) and *przepaść* (*to be lost*), namely [ktoś_i] *zaprzepaścił* [coś_j] ([someone_i] *squandered* [something_j]) and [coś_i] *przepadło* ([something_i] *was lost*). By means of language tests, the author tries to reconstruct their semantic properties (which imply their formal features), the result of which is the proposed (working) explications of the units.

Trans. Monika Czarnecka